

УДК 94(47+57)-055.2"1960/1980"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10i-92-291-303

**Ю. В. Кузьменко**

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

**А. С. Іванова**

магістрантка 2 року навчання історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

## **Мода та дозвілля радянських жінок у 1960–1980-ті рр.**

*Стаття присвячена аналізу еволюції модних тенденцій та форм організації дозвілля в СРСР у 1960–1980-х рр. Автори простежили трансформацію ставлення радянської влади до "жіночого питання" та її вплив на наукові дослідження в Радянському Союзі, а також дійшли висновку, що ідеї емансипації вдало використовувалися радянською владою для експлуатації жіноцтва як багатого чисельного трудового ресурсу. Лише в епоху "відлиги" вперше влада визнала на недосконалість державної політики в жіночому питанні. У статті також визначені ключові тенденції розвитку історіографії питання. Основна увага авторів присвячена особливостям жіночої моди та організації дозвілля жінок у 1960–1980-х рр. Відзначається, що мода обумовлювалася здебільшого двома факторами – пропозицією фабрик-виробників одягу та кіноіндустрією. Перший чинник значною мірою обмежував розвиток моди та нав'язував жінкам такі вимоги до одягу як зручність та практичність. До того ж прогресуючий дефіцит товарів легкої промисловості змушував жінок фактично "полювати" за модними речами. Другий чинник впливу на моду – кіноіндустрія – давав можливість радянським жінкам зазирнути за "залізний занавіс" і ознайомлюватися з тенденціями розвитку моди за кордоном. Проте найголовніші зміни відбулися у трансформації ставлення жінки до самої себе: жертвовність радянської жінки відходить на другий план, жінки вчилися виглядати привабливо, елегантно та модно. Суттєві зміни відбулися також в організації дозвілля радянських жінок. У радянській державі дозвілля мало бути соціалізованим та колективним, та все ж в шістдесяті диктатура держави ослабла, з'явилися зародки індивідуальних форм дозвілля. Разом з цим радянська влада продовжувала контролювати вільний час радянський людей, надаючи контролю над естрадою та телебаченням великого ідеологічного значення.*

**Ключові слова:** мода, дозвілля, "жіноче питання", Радянський Союз.

---

Якщо у західноєвропейській історіографії "жіноча історія" як напрямок сформувалася під впливом розгортання "другої хвилі фемінізму" ще на початку 1970-х рр., то для української історичної науки вона є відносно новою, адже її становлення та розвиток розпочався лише в останні десятиліття. Проте інтерес до "жіночого питання" був присутнім ще за радянських часів, і воно цікавило радянську владу значно більше, ніж "жіноча історія". Сутність "жіночого питання" полягала переважно в проблемі рівноправності жінок та чоловіків, стилю життя та моделей поведінки. Науковий інтерес до цієї проблематики був тісно пов'язаний та йшов у ногу з трансформаціями політики партії щодо жіноцтва. Так, на початку 20-х рр. XX ст. проблема становища жінки в суспільстві та організації побуту розглядалася переважно крізь призму ідеї Олександри Коллонтай, яка була головним ідеологом емансипації жіноцтва. Завдяки їй "жіноче питання" для більшовицької влади стало одним із найбільш нагальних, адже керівництво партії чітко усвідомлювало, що жіноцтво, по-перше, це фактично половина суспільства, яку необхідно залучити до активного громадсько-політичного життя у "правильному" руслі, а по-друге, це мільйони робочих рук, завдяки яким можна здійснити відбудову зруйнованого воєнними діями та політикою "воєнного комунізму" народного господарства. Емансипаційні гасла типу "Долой кухонное рабство", "Брак – это узаконенное рабство", "Даешь новый быт" якнайкраще відображають атмосферу епохи.

На зміну буремним та експериментаторським 20-м рр. прийшла епоха сталінізму, яка відкидала будь-які дискусії щодо "жіночого питання" і утверджувала в суспільній свідомості тезу, що Жовтнева революція повністю звільнила жінок, яскравим свідченням чого була надана жінкам можливість "стояти пліч-о-пліч зі своїм чоловіком, батьком чи братом у боротьбі за нове життя". В умовах реалізації курсу сталінської модернізації жіноцтво розглядалося як "велика робоча армія", що не просто має право, а зобов'язана працювати на благо Батьківщини. Праці дослідників післявоєнного періоду також зберігали пропагандистський характер, але акцентували увагу на героїзмі радянської жінки в роки війни.

В епоху "відлиги" на зміну ідеалізації політики партії в "жіночому питанні" прийшла критика. На ХХ з'їзді КПРС Микита Хрущов у своїй знаменитій промові, присвяченій критиці сталінізму, відмітив очевидне політичне аутсайдерство жінок, тобто їх незначну участь у партійній та державній роботі. Серед суттєвих змін у становищі жінок можна відмітити дозвіл абортів та лібералізацію шлюбно-сімейного законодавства. У науковій та публіцистичній думці увага "жіночому питанню"

приділялася мало, а проблеми повсякденного життя жіноцтва, організації їх побуту та дозвілля взагалі залишалися осторонь.

В епоху "застою" Леонід Брежнєв зіштовхнувся з двома гострими соціально-економічними проблемами: падіння продуктивності праці та падіння народжуваності. Отже, посилення функціонального ставлення до жінки в брежнєвський період було цілком закономірним. Головним чином партія прагнула вирішити питання як поєднати ролі матері та робітниці. Вимоги до жінки стають надвисокими: вона повинна бути і гарною матір'ю та дружиною (тобто поєднувати ролі швачки, кухаря, перукаря та сімейного лікаря), відповідальною працівницею з високими виробничими показниками, а також не відмовлятися від суспільно корисної громадської праці. Безліч журналів для жінок брежнєвського періоду типу "Работница", "Крестьянка", "Советская женщина", "Здоровье" були покликані перетворити радянську жінку на "супер-героїню", якій все під силу.

Історіографічний доробок 1980–1990-х, а саме праці Є. Азарової, М. Кирилової та Н. Семке, на відміну від минулих років, мають вже більш науковий характер, а не публіцистичний чи агітаційний. Під впливом особливої уваги Михайла Горбачова до "жіночого питання" у науковій літературі та на шпальтах публіцистичних видань розгортається дискусія про призначення жінки в суспільстві.

З розвитком жіночої історії та гендерних досліджень ситуація почала дещо змінюватися, вже зараз є низка серйозних праць, що дозволяють отримати уявлення про жінку в Радянському Союзі, зокрема праці вітчизняних дослідниць О. Кісь, О. Лабур, російських дослідниць Н. Лебіної та Н. Козлової. Однак в історіографії жіночого повсякдення спостерігається підвищена увага до 20–30-х рр. ХХ ст., у той час як особливості матеріально-побутового життя, шлюбно-сімейні відносини, модні тенденції та дозвілля радянських жінок 1960–1980-х рр. залишаються мало дослідженими.

Метою пропонованої статті є висвітлення естетичних вподобань та модних тенденцій, що були характерними в жіночому середовищі в 60–80 рр. ХХ ст., а також організації дозвілля радянських жінок.

Канони зовнішнього вигляду радянської жінки у 1960–1980-ті рр. зазвичай диктувалися двома чинниками: пропозицією фабрик-виробників одягу та кіноіндустрією. Практично протягом усього брежнєвського періоду в радянському суспільстві існувала диспропорція між пропозицією товарів для населення та грошовими доходами громадян, причиною чого стало передусім недорозвиненість легкої та харчової промисловості. Попри спроби республіки збільшити

товарообіг, залишки грошей у населення накопичувалися надшвидкими темпами, провокуючи незадоволення платоспроможного попиту передусім на непродовольчі товари – одяг, взуття, вовняні тканини, меблі, холодильники, будівельні матеріали тощо. Вже у 1965 р. окремі керівники демонстрували розуміння ситуації, що склалася, а саме – структурних змін на шляху перетворення радянського соціуму на споживацьке суспільство.

В 1950-ті–1960-ті рр. в країну починає проникати західна культура, західні товари та в якомусь сенсі західна ідеологія споживання. До цього часу лише невелика частина населення країни мала реальне уявлення про те, що відбувалося в світі моди там – за кордоном. Звичайно ж, Міжнародний фестиваль молоді і студентів, який пройшов у Москві у 1957 році, та перший показ Будинку мод Крістіана Діора в 1959-му внесли свіжий струмінь у життя радянських людей.

Після VI Всесвітнього фестивалю молоді та студентів в країні з'явилися фарцовщики – підприємливі молоді люди, які продавали привезений іноземними студентами чи туристами модний одяг. Проте "фарцовий товар" був доступний лише для незначної частини мешканців великих міст. Дуже рідко в магазинах "викидали" продукцію дружніх соціалістичних країн Східної Європи, за якою миттєво збиралася багатометрова черга. Такий одяг продавали мало не поштучно – "відпускали по одному виробу в руки". Також дефіцитний товар можна було купити у магазинах "Берізка". У мережі магазинів "Берізка" були представлені західноєвропейські та східноєвропейські товари, а також радянські товари "експортної якості". Купити можна було не тільки одяг і взуття, а й побутову техніку, меблі та книги.

Коли потрібної речі не було в магазині, радянські жінки зазвичай намагалися задіяти свої знайомства для пошуків потрібного товару, придбати з-під поли, на блошиних ринках, з рук. І, нарешті, якщо жінка обіймала мала якусь високу посаду, вона могла претендувати на отримання бажаних товарів поза загальної системи розподілу [4].

Нестача якісних товарів та послуг, відсутність широкого вибору провокували особливий тип стосунків "продавець / покупець", що виходили далеко за межі економічних мотивів. Продавець завжди стояв на щабель вище – з ним шукали знайомств, йому пропонували гроші та послуги.

Система координат, спрямована на позначення соціалістичного способу життя, знайшла відображення і у радянському модному просторі. В пошані були такі властивості модного образу, як "раціональність", "практичність", "простота", "виправданість". В популярних виданнях можна було зустріти таке твердження, як, наприклад:

"Практичність – основа сучасної моди ... Тепер під практичністю перш за все ми маємо на увазі зручність, легкість і простоту" [12].

Придбати готовий одяг в магазині в середині 1950-х років було дуже непросто. У Ленінграді, наприклад, лише до 1950 року вдалося зшити стільки ж пальто, костюмів і суконь, скільки їх шили до війни. І це було мізерно мало. Крім того, для нормального промислового шиття необхідно було повністю поміняти технологічне оснащення швейних фабрик. Випускати досить складні за фасоном виробу поточковим методом на поганому обладнанні було просто неможливо. В середині 1950-х років на фабриках шили не тільки мало, але і в основному примітивно. Газета "Ленінградська правда" писала в травні 1960 року: "У 94 магазинах [Ленінграда], які торгують швейними виробами, багато пальто, костюмів і суконь. Але мисливців до них не так вже й багато. Лякає головним чином забарвлення. Переважають зовсім невесняні, темні кольори. Немає у продажу модних, добре зшитих чоловічих і жіночих костюмів, демісезонних пальто з високоякісних тканин". Швейна промисловість в умовах планової економіки явно не справлялася з постачанням населення модним одягом. У той же час тканин в СРСР вже в середині 1950-х років випускали чимало [8].

Труднощі в придбанні одягу, через товарний дефіцит, відобразилися в посиленні пропаганди помірнього споживання речей громадянами. У модних виданнях в якості основної стратегії вибору стилю рекомендується орієнтуватися на "довговічність" забарвлення і моделі, на ті речі, які "були і залишаться модними": тканини стриманих кольорів (сірі, коричневі), прості фасони. Модницям автори радять віддати перевагу більш класичному стилю, який "існує поза часом" і "модний завжди". Саме таку орієнтацію радянських громадян на дбайливе "продовження життя речей" можна зустріти і в численних популярних виданнях радянського періоду: журналах "Работница", "Крестьянка", літературі з домоведення і т. д. Ще одним трендом на сторінках радянських модних видань, який виник завдяки дефіциту, стає орієнтація населення на переважно самостійне виготовлення одягу.

Влада, не сподіваючись на швидку перебудову роботи промисловості, спробували вирішити проблему жіночого одягу за допомогою розширення мережі державних ательє. Звичайно, вони не були породженням хрущовських реформ. У кінці 1930-х років у країні діяла мережа елітарних, практично закритих ательє. Але про широку доступність послуг індивідуального пошиття мови не йшло. Так, навіть у 1954 році в Ленінграді діяло всього 24 таких підприємства,

тоді як в 1941 році – 46. Планова комісія Ленгорисполкома зафіксувала до болю знайомі всім радянським людям явища, які були постійним об'єктом жартів сатириків. Це обмежене число замовлень – ательє брало 4–5 речей за день, введення запису на пошиття одягу, шалено довгі терміни виготовлення речей – мінімум 2 місяці, хабарі закрійникам. Положення змінювалося дуже повільно. Навесні 1955 року "Ленінградська правда" з обуренням писала про довгі черги в ательє "Ленінградодягу", текстильно-швейно-трикотажного тресту і майстерень промкооперації, про низьку якість пошиття, про невиконання рішення міської влади відкрити нові ательє. У багатьох жінок, які в 1950–1960-х роках користувалися послугами звичайних державних кравців, залишилися від них дуже неприємні враження.

Звичайно, в ательє великих міст – Москви, Ленінграда, Києва, а вже тим більше Риги, Таллінна, Вільнюса, були хороші кравці. Кінокритик М. Туровська в 1967 році відвідала Мюнхен, її колег вразив надітий на неї елегантний костюм. Але ще більше їх здивувала та обставина, що костюм був зшитий за індивідуальним замовленням і що коштувало це недорого.

Невдача з розгортанням мережі доступних ательє спонукала владу на своєрідне "одержавлення" традиційної жіночої побутової практики – самостійного пошиття необхідного і по можливості модного одягу. Це було своєрідне нововведення хрущовського часу. З середини 1950-х років широкого поширення набув продаж готових викрійок, які видавалися будинками моделей [8].

Майже у кожної радянської жінки була швейна машинка, а в журналах мод з'являються рубрики "Своїми руками", "Зробимо самі". Радянські жінки скуповували модні журнали, доповненням до яких слугували викрійки. Тоді ж була випущена знаменита книга "Крій та шиття", що стала настільною для декількох поколінь радянських рукодільниць.

В країні видавалися тільки радянські журнали мод. Ситуація почала змінюватися в другій половині 1950-х років. В цей час набувають поширення модні покази на "живих манекенах". Модні напрямки для всієї країни створював Всесоюзний інститут асортименту виробів легкої промисловості і культури одягу. Крім показів у будинках моделей і журналів важливе значення у формуванні модних вподобань радянських споживачів важливу роль відігравали радянське і зарубіжне кіно. Саме кіно було провідником моди для провінції, а вбрання актрис – прямими зразками для наслідування. Радянські кіноакторки грали важливу роль для трансляції модних канонів в широкі маси. Із закордонних поїздок вони привозили нові сукні, косметики, образи,

які потім демонстрували своїм прихильницям, а ті у свою чергу наслідували їх. Західні акторки також були ідеалами краси для жінок Радянського Союзу. Так, великої популярності набула зачіска "бабетта", яку радянські жінки вподобали в 60-ті рр., коли в прокат вийшла стрічка з Бріджит Бардо в головній ролі "Бабетта іде на війну". Зачіска "бабетта", на думку влади, була асоціальною і за формою, і за технологією виконання. Вона зазвичай робилася у перукарні і не розчісувалася протягом тижня. Для надання міцності "бабетту" щедро поливали лаком, який перукарі в 1960-ті рр. робили самостійно, змішуючи меблевий лак з одеколоном, а потім розпилюючи через пульверизатор [8, с. 102].

Західна мода проникала і поширювалась по території СРСР і через радянських громадян, що виїжджають за кордон у ділові, творчі та туристичні поїздки. Інформація про модні напрямки, як і самі речі, стають все більш доступними, набирають силу неофіційні практики одягу, що сприяло виникненню неофіційної соціалістичної моди [2].

Короткі спідниці стали головним символом "відлиги". Через занадто коротку спідницю студенток інститутів і технікумів могли відправити додому переодягатися. Та, незважаючи на це, вона стала невід'ємним атрибутом гардеробу не тільки радянської дівчини, але і дорослої жінки. Велику популярність у 60-х роках отримали туфлі-лодочки на шпильках. Таку назву отримало елегантне жіноче взуття на високих тонких підборах.

Неабиякого поширення набули штучні тканини – лайкра, вініл, нейлон. Вони не м'ялися та легко чистилися, але найголовніше, такі тканини були дешевими. Все це вносило в повсякденні практики радянських людей елементи свободи. Однак лібералізація хрущовського часу досягнута, зокрема, і за допомогою тотальної хімізації побуту та одягу, була все ж дозованою. У 1960 році журнал "Робітниця" запевняв своїх читачок: "Плаття з дуже прозорих тканин, таких як капрон, на роботу носити не прийнято", "Прозорі блузки з капрону призначені тільки для носіння під жакет".

Спочатку матеріали з додаванням штучних волокон для пошиття жіночих суконь і костюмів були рідкістю, і кожен випадок створення такої тканини відзначався в пресі як якась подія. Найбільшою популярністю користувався лавсан – перше радянське полімерне з'єднання, створене під керівництвом академіка В. Коршака. Уже в 1958 році ленінградський комбінат тонких і технічних сукон ім. Тельмана виготовив драп із застосуванням синтетичних волокон. Тканина ця, як відразу зазначила "Ленінградська правда", завдяки втручання полімерів стала дешевше, міцніше, тепліше і, крім того, здобула вологостійкість (Ленінградська правда. 1958б). Багато писали в радянській

пресі і про продукцію Ленінградського заводу штучного волокна – виол. Він нібито поєднував у собі "кращі якості льону, бавовни і шерсті". Особливо вражала та обставина, що "сировиною для отримання виолу служить полівініловий спирт, отриманий із дешевого, природного газу" [8].

Широке поширення отримала і мода на верхній одяг зі штучних матеріалів. Мода на штучні шуби і хутра захопила всіх, навіть людей, які мали можливість купувати речі з натурального хутра. Досить популярними серед радянських модниць були перуки і шиньйони. Вони істотно полегшували життя радянської жінки. Найсміливіші жінки пробували носити брюки. Жіночий брючний костюм в СРСР – це початок емансипації. Носити штани, незважаючи на моду, засуджувалося суспільством так, як і публічне жіноче куріння.

Мода 70-х відзначилася модною новинкою – імпортними джинсами. Про них мріяли всі – і чоловіки, і жінки. Особливим шиком вважали джинси-кльош. Сімдесяті принесли заміну штучного хутра на натуральне. Популярністю користувалися дублянка, оздоблена натуральним хутром, та хутряна шапка. Найхарактернішим жіночим образом цієї доби була героїня Барбари Брильської у кінострічці "Іронія долі, або З легким паром".

У 80-ті модних проривів не спостерігалось. Найвидатнішою річчю були штани-банани, а у середині вісімдесятих прийшла мода на джинси-варьонки. Справжні імпортні варьонки було дуже складно купити, тому їх варили самостійно у чані з відбілювачем. Окрім цього, в моду увійшли пластмасові кліпси, гетри, рожеві лосини та яскраві синтетичні куртки.

Загалом у 1960–1980-ті рр. у радянських жінок змінюється ставлення до моди та краси. У післявоєнний період жінки швидко старішали, що обумовлювалося не лише важкими матеріально-побутовими умовами життя, але й ментальністю суспільства: виглядати гарно, слідкувати за собою вважалося моветоном, адже так жінка була більше схожою на "нетрудовий елемент". Радянська жінка мала бути робітницею, селянкою, матір'ю солдата і виглядати відповідно. У досліджуваний період жертівність радянської жінки відходить на другий план і, незважаючи на труднощі "діставання" модних речей та аксесуарів, жінки вчилися виглядати привабливо та модно.

Суттєві зміни відбулися і в організації дозвілля радянських жінок. У радянській державі дозвілля мало бути соціалізованим та колективним, та все ж в шістдесяті диктатура держави ослабла, з'явилися зародки індивідуальних форм дозвілля. За даними опитування 1980-х років, радянські громадяни бачили ідеальну відпустку так: відпочинок



за путівкою (бажано сімейний), далеко від дому, на курорті. Така відпустка стає доступнішою лише в хрущовський період. Альтернативою виїзного відпочинку стає дача. У 1950-х років з'являється новий вид – колективні дачі, які орендували підприємства для своїх робітників. Також у цей же час стали популярні виїзди за місто з колективом підприємства.

Серед найулюбленіших та найпоширеніших занять радянських жінок були похід в гості та прийом гостей. Для кожної жінки було важливо продемонструвати свої кулінарні таланти в умовах тотального дефіциту, уміння задекорувати страви тощо. Також важливе місце серед різноманітності радянського дозвілля займала традиція спілкування в дворі, який був своєрідною буферною зоною між сім'єю та вулицею. Хвиля такого дворового спілкування характерна особливо для 1960–1970-х рр.

Починаючи з 50–60-х років, починає розширюватися клубна мережа. Держава робить наголос на розвиток самодіяльності. Клубам відводилась важлива роль у житті радянських громадян, особливо це мало значення на селі до появи та масового поширення радіо і телебачення. Клуби повинні були колективізувати, ідеологізувати та "радянлізувати" дозвілля громадян.

Дуже великою популярністю у радянських жінок користувався кінематограф, а у період "відлиги" на екрани починають виходити зарубіжні фільми. Це стало можливе завдяки проведенню міжнародних кінофестивалів. Особливу популярність отримали французькі, італійські та фільми країн "соцтабору". Відвідування кінотеатрів стало частиною повсякденного життя. Влада також заохочувала населення до масової передплати періодичних видань. Багато сімей одержували одночасно кілька газет і журналів.

Телебачення та телепередачі виконували не тільки розважальну функцію. Крім цього, воно мало ще й ідеологічний виховний характер. Особливу увагу приділяли спортивним передачам, а в період "перебудови" почали повертатися в ефір раніше заборонені телепередачі.

Естрада, як і телебачення, також мала виховний характер. У 60–70-ті роки великої популярності набувають поетичні вечори. Поети за рівнем своєї популярності могли змагатися з відомими виконавцями.

Період 1960–1980-х рр. характеризується як час найбільш інтенсивного розвитку масового радянського туризму. Туризм відіграв надважливу роль у дозвіллі студенток – він повинен був стати інструментом патріотичного виховання.

Таким чином, шістдесяті роки ХХ ст. дали можливість громадянам все більше виражати свою самобутність. Все це стало можливим

через зміни в соціальній сфері, пом'якшення трудового законодавства, з'явилось більше вільного часу, а головне змінилися реалії повсякденності. В 1960-ті рр. в країну починає проникати західна культура, західні товари і в якомусь сенсі західна ідеологія споживання. Модні західні речі та журнали могли потрапляти в країну тільки з-за кордону і лише завдяки нечисленным закордонним відрядженням. Труднощі в придбанні одягу через товарний дефіцит відобразилися в посиленні пропаганди помірнього споживання речей громадянами. Одним з трендів, який виник завдяки дефіциту, стає орієнтація населення на переважно самостійне виготовлення одягу. Поряд з традиційною зручністю та практичністю, новими критеріями одягу радянських жінок стає елегантність, жіночність. Зміни зачепили і сферу дозвілля радянських жінок. У 1960–1980-ті рр. тотальний диктат держави поступово знижувався, поступаючись місцем паросткам індивідуальних форм дозвілля, які часто вступали у протиріччя з офіційними нормами.

### Література

1. Бондаренко Л. Ю. Роль женщины: от прошлого к настоящему. URL: [http://ecsocman.hse.ru/data/877/973/1217/016Bondarenko\\_ZhENShchINA\\_V\\_OBShchESTVE.pdf/](http://ecsocman.hse.ru/data/877/973/1217/016Bondarenko_ZhENShchINA_V_OBShchESTVE.pdf/) (дата звернення: 01.11.2018).
2. Вилькоцкий В. Б. Мужчины и женщины – противостояние навязанное либералами. URL: [http://samlib.ru/w/wilxkockij\\_w\\_b/muzhchiniyizhenshiniy-protivostojanienawjazannoeliberalami-1.shtml](http://samlib.ru/w/wilxkockij_w_b/muzhchiniyizhenshiniy-protivostojanienawjazannoeliberalami-1.shtml) (дата звернення: 01.11.2018).
3. Виниченко И. В. Механизмы трансляции моды в СССР в период "оттепели". *Омский научный вестник*. 2008. № 6 (74). С. 50–53.
4. Иванова А. С. Магазины внешпосылторга: валютная торговля в СССР (1960–1980-е годы). *Вестник Пермского университета*. 2011. № 3 (17). С. 86–93.
5. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159–172.
6. Коханова О. О. Питання суспільно-політичного становища жінки в Радянській Україні в 20–30-х рр. XX ст. в радянській історіографії (1918–1991 рр.). *Інтелегенція і влада*. 2014. № 30. С. 162–168.
7. Лабур О. В. Масові жіночі видання "Комунарка України" та "Селянка України": джерелознавчий аспект. *Гуржівські історичні читання*. 2012. Вип. 5. С. 91–93.
8. Лебина Н. Б. Мужчина и женщина. Тело, мода, культура. СССР – оттепель. Москва: Новое литературное обозрение, 2014. 208 с.
9. Маркова С. В. "Жіноче питання" як фактор розширення соціальної бази радянської влади (20–30-ті роки XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2009. Вип. 27. С. 197–201.

10. Орлов И. Б. Советская повседневность: исторический и социологический аспекты становления. Москва: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. 317 с.
11. Попов А. Д. Повседневная история советского общества 1960–1980-х гг. через призму туристских практик. *Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. Серия "История"*. 2011. № 982. Вып. 44. С. 220–228.
12. Туровцева В. Деловой женщине. *Журнал мод*. 1977. № 4.
13. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Акта, 2015. 252 с.

### References

1. Bondarenko L.Y. Rol zhenschiny: ot proshlogo k nastoyaschemu URL: [http://ecsocman.hse.ru/data/877/973/1217/016Bondarenko\\_ZhENShchINA\\_V\\_OBShchESTVE.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/877/973/1217/016Bondarenko_ZhENShchINA_V_OBShchESTVE.pdf) – Nazva z ekrana. Data zvernennya – 01.11.2018 r.
2. Vilkotskiy V.B. Muzhchiny i zhenschiny - protivostoyanie navyazannoe liberalami URL: [http://samlib.ru/w/wilxkockij\\_w\\_b/muzhchinyzhenshiny-protivostojanienavjazannoeliberalami-1.shtml](http://samlib.ru/w/wilxkockij_w_b/muzhchinyzhenshiny-protivostojanienavjazannoeliberalami-1.shtml) – Nazva z ekrana. Data zvernennya – 01.11.2018 r.
3. Vinichenko I. V. Mehanizmy translyatsii mody v SSSR v period "ottepeli" // *Omskiy nauchnyiy vestnik* . 2008. #6(74). S.50-53
4. Ivanova A. S. Magaziny vneshposyiltorga: valyutnaya trgovlya v SSSR (1960–1980-e godyi). // *Vesnik Permskogo universiteta*. 2011. #3 (17). S.86-93
5. Kis O.R. Zhinocha istoriia yak napriamok istorychnykh doslidzhen: stanovlennia feministskoi metodolohii // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2012. №2. S. 159-172
6. Kokhanova O. O. Pytannia suspilno-politychnoho stanovyshcha zhinky v Radianskii Ukraini v 20-30-kh rr. XX st. v radianskii istoriohrafii (1918-1991 rr.) // *Intelihentsiia i vlada*. 2014. №30. S.162-168
7. Labor O.V. Masovi zhinochi vydannia "Komunarka Ukrainy" ta "Selianka Ukrainy": dzhereloznavchyi aspekt // *Hurzhiivski istorychni chytannia*. 2012. Vyp. 5. S. 91-93.
8. Lebyna N.B. Muzhchyna y zhenshchyna. Telo, moda, kultura. SSSR – ottepel / N.B. Lebyna. M.: Novoe lyteraturnoe obozrenye, 2014. 208 s.
9. Markova S. V. "Zhinoche pytannia" yak faktor rozshyrennia sotsialnoi bazy radianskoi vlady (20–30-ti roky KhKh st.) / S. V. Markova // *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu*. 2009. Vyp. 27. S. 197–201.
10. Orlov I.B. Sovetskaya povsednevnost: istoricheskii i sotsiologicheskii aspekty stanovleniya. M.: Izd. dom Gos. un-ta. Vyisshey shkoly ekonomiki, 2010. 317 s.
11. Popov A. D. Povsednevnyaya istoriya sovetskogo obschestva 1960–1980-h gg. cherez prizmu turistikh praktik *Vestnik Harkovskogo natsionalnogo universiteta* im. V.N. Karazina. Seriya "Istoriya". 2011. Vyip. S. 230-237.
12. Turvtseva V. Delovoy jenschine // *Jurnal mod*. 1977. № 4
13. Shlihta N. Istoriya radyanskogo suspilstva: Kurs lektsiy. 2-ge vid., pererobl. i dop. H.: Akta, 2015. 252 s.

**Ю. В. Кузьменко**

кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории и международных отношений историко-юридического факультета  
Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

**А. С. Иванова**

магистрантка 2 года обучения историко-юридического факультета  
Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

**Мода и досуг советских женщин в 1960–1980-е гг.**

*Статья посвящена анализу эволюции модных тенденций и форм организации досуга в СССР в 1960–1980-х гг. Авторы проследили трансформацию отношения советской власти к "женскому вопросу" и ее влияние на научные исследования в Советском Союзе, а также пришли к выводу, что идеи эмансипации удачно использовались советской властью для эксплуатации женщин как многочисленного трудового ресурса. Лишь в эпоху "оттепели" власть впервые признала несовершенство государственной политики в женском вопросе. В статье также определены ключевые тенденции развития историографии вопроса. Основное внимание авторов посвящено особенностям женской моды и организации досуга женщин в 1960–1980-х гг. Отмечается, что мода обуславливалась в основном двумя факторами – предложением фабрик-производителей одежды и киноиндустрией. Первый фактор в значительной степени ограничивал развитие моды и навязывал женщинам такие требования к одежде как удобство и практичность. К тому же прогрессирующий дефицит товаров легкой промышленности заставлял женщин фактически "охотиться" за модными вещами. Второй фактор влияния на моду – киноиндустрия – позволял советским женщинам заглянуть за "железный занавес" и ознакомиться с тенденциями развития моды за рубежом. Однако главные изменения произошли в трансформации отношения женщины к самой себе: жертвенность советской женщины отходит на второй план, женщины учились выглядеть привлекательно, элегантно и модно. Существенные изменения произошли также в организации досуга советских женщин. В советском государстве досуг должен быть социализированным и коллективным, и все же в шестидесятые диктатура государства ослабла, появились зачатки индивидуальных форм досуга. Вместе с этим советская власть продолжала контролировать свободное время советского человека, придавая контроль над эстрадой и телевидением большого идеологического значения.*

**Ключевые слова:** мода, досуг, "женский вопрос", Советский Союз.

**Y. V. Kuzmenko**

PhD in History, docent of World history and international relations department History and law faculty, Nizhyn Gogol State University

**A. S. Ivanova**

graduate student of the 2-nd year of study at History and law faculty,  
Nizhyn Gogol State University

**Fashion and leisure of Soviet women in the 1960s–1980s**

*The article is devoted to the analysis of the evolution of fashion trends and forms of organization of leisure in the USSR in the 1960–1980s. The authors traced the transformation of the attitude*

*of Soviet power towards the "women's question" and its influence on scientific research in the Soviet Union, and also concluded that the ideas of emancipation successfully used by the Soviet authorities to exploit women as a large number of labor resources. Only in the era of Khrushchev for the first time the government recognized the imperfection of state policy in the women's issue. The article also defines the key trends in the development of the historiography of the issue. The main attention of the authors is devoted to the peculiarities of women's fashion and the organization of women's leisure activities in the 1960 – 1980s. It is noted that the fashion was mainly due to two factors – the proposal of manufacturers of clothing and film industry. The first factor greatly limited the development of fashion and imposed on women such requirements for clothing as convenience and practicality. In addition, the progressive shortage of light industry goods forced women to actually "hunt" for fashionable things. The second factor influencing fashion - the film industry - was the opportunity for Soviet women to look at the "Iron Curtain" and get acquainted with trends in the development of fashion abroad. However, the most significant changes occurred in the transformation of the woman's attitude to herself: the sacrifice of the Soviet woman goes back to the background, the women wanted to look attractive, elegant and fashionable. Significant changes have also taken place in the organization of leisure for Soviet women. In the Soviet state, leisure had to be socialized and collective, but in the 1960-s the dictatorship of the state was weakened, and the germs of individual forms of leisure appeared. At the same time, the Soviet power continued to control the free time of the Soviet people, providing control over the variety and television of great ideological significance.*

**Key words:** *fashion, leisure, "women's question", Soviet Union.*